

uporablja poleg tega za negiranje ene cele skupine en sam tip uhana, medtem ko pušča vse drugo vnevar. Za njega niso pomembna niti grobišča, niti grobovi, niti način pokopov, niti arhitektura, niti drugi objekti, bodisi vsakdanje ali pa umetniške uporabe. Tudi belobrdska skupina potemtakem nima pravice obstoja kot samostojna skupina, saj so S- obročki last vseh Slovanov, belobrdski uhan je tudi v Dalmaciji, srednji Evropi, na vzhodnoalpskem območju, v Srbiji, keramika je prav tako povsod, mnoge zapeljivice bi imele analogije tudi celo v Rusiji, itd. Tako je pač z vsako skupino. Ni je pa nobene, ki bi imela izdelke materialne kulture takšne oblike, ki so lastni le njej.

Z gledišča današnje arheološke znanosti za sedaj še nimamo nikakršnega elementa, da bi mogli črtati dalmatinsko kulturno skupino, kakor tudi nimamo nobenega dokaza, da v X. stoletju in na koncu IX. še ni obstojala v isti podobi, kakor jo danes poznamo. Avtorjevi protidokazi so pogosto labilni, mnogokrat pa nedosledno izbrani, ne glede na pomanjkljive in vnaprej postavljene definicije, ki naj bi šle njemu v prid.

J. Korošec

Prof. dr. Balduin Saria, Poetovio. V PWRE XXI, str. 1167 do 1184. V XXI zvezku Pauly-Kroll-Zieglerjeve realne enciklopedije je napisal prof. B. Saria članek, ki govori o našem Ptujju v antiki. V uvodu navaja podatke o imenu in glavne vire, kakor tudi literaturo, ki jo na koncu članka izpopolni z razpravami, ki so izšle šele po vojni. Poleg Koroščevega začasnega poročila o izkopavanju na Ptujskem gradu leta 1946 omenja še Klemenčevo razpravo o tamkajšnjih kasnoantičnih najdbah. Navaja Koroščevo knjigo o staroslovanskem grobišču, dalje njegovo knjigo o staroslovanskem svetišču. Pač pa ni poznal Koroščeve »Predzgodovinske naselbine na Ptujskem gradu«, ki je izšla šele leta 1951. Navaja več ali manj posrečeni članek ing. Djure Boškovića o starokrščanski baziliki na tem gradu, kakor tudi o rimskem vodovodu na levem bregu reke Drave, ki sta ga izkopala in publicirala šele leta 1950 v Arheološkem Vestniku I. str. 204 sqq. S. Pahič in J. Šašel.

Pri opisu položaja antičnega Ptujja omenja Saria, da je reka Drava na desnem bregu odnesla velik del antičnega naselja, kakor tudi legijsko taborišče, ki ga je šele on odkril leta 1936 s pomočjo vodovoda. Rimski naselbina je bila na obeh bregovih Drave, čez katero je v rimskem času gotovo vodil kameniti most, ki ga je leta 1913 ugotovil V. Skrabar in čigar zgradbo z vso verjetnostjo pripisuje cesarju Hadrijanu. Mesto je bilo zelo veliko in je segalo proti severu do Grajene, a posamezne rimske vile so ležale še celo severneje.

Mesto se ima zahvaliti za svoj nastanek in velik razvoj predvsem svojemu položaju ob vseh važnih, križajočih se prometnih žilah. Prastara Jantarska cesta iz Karnunta proti Akvileji vodi tukaj čez reko Dravo, ki je bila tudi takrat plovna. Iz Ptujja samega so vodile v rimskem času različne ceste na vse strani: proti Sisciji, proti Mursi je vodila ob Dravi, proti Celeji, proti Savariji itd. Ob vseh cestah so našli nekropole.

Ptuj je bil že v predzgodovinskem času močno naseljen. Ilirska naselbina z mnogimi hišami in ognjišči, ki jo je odkopal leta 1946/47 dr. Korošec, nam to potrjuje. Številni keramični ostanki jo tudi že opredelijo v Vučedolsko kulturno stopnjo. Poleg najdb na gradu, govore za ilirsko naselbino še na Hajdini odkopana ilirska grobišča. Tudi keltski element je v Ptujju zastopan. Od keltskih utrdb je bilo na gradu le malo ohranjenega, pač pa je precej keltske keramike, ki pa še ni objavljena. Katero keltskih plemen je stanovalo v Ptujju, ni mogoče z gotovostjo ugotoviti.

Poetovio je pripadalo prvotno Noriškemu kraljestvu. Ko so pa to Rimljani leta 16. pr. Kr. vključili v svojo državo je postalo del rimskega imperija. Pri razdelitvi enotnega Ilirika na dve provinci, Dalmacijo in Panonijo, so odtrgali od Norika neka važna obmejna mesta in jih priključili provinci Panoniji. Med drugimi Emono, Poetovij in Karnuntum. Zaradi svojega važnega geografskega položaja je dobil Poetovij vojaško posadko, in sicer je bila tukaj najprej nameščena leg. VIII. Aug., ki jo pozna že Tacit leta 14. po Kr. v tej provinci. V Ptujju jo pa dokazujejo razni vojaški nagrobni napisi. Ko je bila Leg. VIII Augusta prestavljena v Mezijo, je na njeno mesto prišla za vlade cesarja Klavdija (46 po Kr.) legija XIII. Gemina. Novo legijo omenja v Ptujju v zvezi z dogodki leta 69 po Kr. Tacit, potrjujejo jo pa tudi mnogi napisi. Ta legija je zgradila tudi velik vodovod, ki je še po njenem odhodu služil mestnemu prebivalstvu. Vodovod je vodil od podnožja Pohorja, od Frama do rimskega taborišča. Saria upravičeno zavrača nekatere napačne trditve W. Schmidta, da je legija XIII. Gem. prišla semkaj šele leta 63 po Kr. L. 69. po Kr. je ta legija odločno stopila na Vespazijanovo stran in je s svojim drznim in energičnim vdorom v Severno Italijo mnogo pomagala Vespazijanu do zmage. Angleški antični numizmatik H. Mattingly (Num. Chron. V. ser. I. 21) celo misli, da je bila takrat v Poetoviju poljska kovnica za Vespazijanove novce. Tudi nekaj panonske rečne mornarice je bilo za časa tega vladarja v Poetoviju. Poetovio je ostalo legijsko taborišče do cesarja Trajana, ko je ta vladar dokončno premaknil rimsko obrambno črto na Donavo.

Z njenim odhodom je Trajan povzdignil Poetovio v kolonijo in je naselil v njej večinoma severno-italske veterane. Njega uradni naslov je Colonia Ulpia Poetovio. Cesar Hadrijan je zgradil že omenjeni rimski most čez reko Dravo v Ptujju in še drugega pri Borlu, kjer so našli leta 1951 glavo njegovega kipa. Zelo je verjetno, da je za časa markomanskih vojsk dobilo mesto svojo posadko, kar bi dokazoval napis CIL III., Nr. 15.184,¹⁶ ki omenja nekega aktivnega podčastnika Avrelijeve kohorte Dačanov, in čigar bivanja v Ptujju Saria ne razloži. (Primerjaj W. Zwikker, Studien zur Markussäule, str. 175). Vendar po dosedanjih najdbah in izkopavanjih sodeč, mesto ni bilo od Markomanov porušeno. Poetovio je postal kasneje središče rimske Ilirske carine, kar dokazujejo mnogi napisi. Zelo dobro navaja Saria posamezne spomenike, ki dokazujejo dalj ali manj časa trajajoče bivanje posameznih vojaških oddelkov v Ptujju. V četrtem stoletju so Poetovio zopet priključili Noriku Mediterraneumu. Da bi šla tedaj meja med Panonijo in Norikom ravno skozi Poetovio, zelo dobro razloži Saria s tem, da je bil

omenjeni most čez Dravo (kjer bi bila na drugi strani Drave že provinca Panonija Superior), pri Borlu na cesti, ki je vodila v Murso in Siscijo. Zelo verjetno je, da se je v Ptujju zadrževal dalj časa cesar Konstantin Veliki. Pa tudi Konstantius II. je bil večkrat tukaj in na Ptujskem polju se je odločila bitka med njim in njegovim tekmečem Magnentijem leta 351 po Kr. Zahodni Gotje po svoji zmagi pri Adrianoplu leta 378 niso napadli Ptujja, kar je že dokazal prof. R. Egger. V vojni cesarja Teodozija proti uzurpatorju Maximusu je bila velika bitka julija 388 ravno na Ptujskem polju, kjer je zmagal Teodozij.

Mesto je bilo v tem času že močno utrjeno. Dele teh utrdb so našli že takrat, ko so gradili v Vičavi častniški paviljon. Leta 1951 so pa pri odkopavanju pobočja grajskega hriba našli zopet mogočne ostanke antičnega zidovja, ki je po svoji strukturi ustrezalo ruševinam pri častniškem paviljonu. Tu gre nedvomno za rimsko zidovje, ki je tvorilo del trdnjave, katere naloga je bila braniti most in zabraniti prehod čez Dravo na tem mestu. Zelo je verjetno, da so zgradili to zidovje za časa Konstantina Velikega, ker so prav za vlade tega cesarja zelo spremenili površino grajskega hriba in ga utrdili. Prav njegov denar je ležal globoko v nasipanem materialu.

Tako utrjeno mesto z utrjeno baziliko na gradu je igralo važno vlogo še v prvi polovici petega stoletja po Kr. Tukaj je bila rojena mati zadnjega rimskega cesarja, hčerka komesa Romulusa, ki je verjetno imel svoj sedež v močno utrjenem Ptujju. Zidovje, ki ga je Saria našel leta 1944 v Prešernovi ulici, pripada pa srednjeveškemu Ptujju. Hunski naval pod Atilo leta 451 ali pa leta 452 po Kr. je popolnoma porušil celo naselbino. Močna plast žganine na večih mestih priča o tem uničenju Ptujja.

Verjetno je, da so se po osvoboditvi izpod hunskega jarma Vzhodni Gotje zadržali nekaj časa tukaj. Vendar germanski grobovi, ki so jih našli na Zgornjem bregu, niso iz tega časa. Gotje so za časa vlade Teoderika Velikega dalje časa in v večjem številu stanovali v Ptujju. Saj je trajala gotska oblast v naših krajih skoraj petdeset let. Grobovi, ki jih Saria in Abramić pripisujeta nekemu germanskemu plemenu, so nedvomno vzhodnogotski, ko so vladali Vzhodni Gotje v naših krajih. Tudi Langobardi so gospodovali nekaj časa v Ptujju, leta 568 so odšli v Italijo, a njihovo ozemlje so zasedli Slovani. Iz tega časa je tudi staroslovansko svetišče na Gradu. Njihovo bivanje v 11. stoletju pa nam dokazujejo grobovi, ki jih je deloma odkopal že Skraber in pravilno dodelil Slovanom. Iste rezultate je pokazalo tudi zadnje izkopavanje na Ptujskem gradu leta 1946-1947.

Pri omejitvi teritorija Poetovija je bila po Sarijevem mnenju njegova južna meja Ivančica. Morda je bil v Ptujju nekaj časa celo sedež oblastnika za provinco Panonijo in tudi sedež rimske civilne uprave. Imena mnogih rimskih uradnikov najdemo tudi na napisih iz kasnejših časov. Prav tako govore mnogi napisi za to, da je bilo mesto važna carinska postojanka za Ilirsko carino. Mestno samoupravo pa dokazujejo mnogi ohranjeni napisi duumvirrov itd. Razne organizacije, društva itd. dokazujejo zopet razni napisi.

Kar se tiče verstva, se je od keltskih božanstev nadaljeval kult Nutrices. Njihovo svetišče je domneval že Abramič na Gornjem bregu in res smo našli med izkopavanjem leta 1951 fragment njihovega reliefa. Tudi kult Epone je v Ptujju dokazan. Poleg običajnih rimskih božanstev so pa častili tudi orientalske bogove, predvsem Mitrasa, kateremu so dokazana štiri svetišča. Tudi Kabirom, Isidi in Magni matri so posvečali vsaj napise, ako že niso imele velikih svetišč.

Od zgodnjekrščanskih spomenikov sta se v Rogoznici našla dva bro-nasta svečnika, kar dokazuje tamkaj obstoječo pokopališko cerkev. Več fragmentov starokrščanske arhitekture so pa našli na trgu v bližini današnje proštije cerkve, na Gornjem bregu, na Panorami in na Ptujskem gradu, kar dokazuje, da so bile na teh mestih zgodnje krščanske cerkve.

Kar se tiče prebivalstva, lahko po dosedanjih najdbah sklepamo, da so bili najstarejši prebivalci Iliri, kasneje pomešani s Kelti. Keltska imena so se ohranila na nekaterih spomenikih. Romanizacija je v razmeroma velikem mestu hitro napredovala, toda že v antiki je bilo v Poetoviju mnogo pripadnikov vzhodnih narodov, ki so vsi skupaj tvorili pisano podobo ptujskega prebivalstva.

Članek zaključuje Saria s poročilom o dosedanem raziskovanju Ptujja, kjer omenja tudi izkopavanja SAZU v letih 1946 in 1947. Škoda, da teh rezultatov ni dovolj izkoristil, zato sem njegovo poročilo tukaj razširil in izpopolnil. To velja posebno za kasno antiko do prihoda Slovanov.

J. Klemenc